

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

**Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

**Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

**Актуальні проблеми методики
навчання історії, правознавства
та суспільствознавчих дисциплін**

Випуск 4

Харків – 2012

сприяє участі студентів у обговоренні різних проблем суспільного, політичного, культурного, економічного життя в дискусійних клубах та гуртках.

Вагомий внесок у національно-патріотичне виховання молоді та формування громадянських компетенцій на факультеті належить політичному дискусійному клубу «Толерант», який оперативно реагує на актуальні громадсько-політичні проблеми, формує у студентської спільноти відповідну громадську позицію. Невипадково, що після плідної праці на факультеті випускники продовжують діяльність у політичних партіях та громадських об'єднаннях.

Розв'язання завдань громадянської освіти та виховання в університеті сприятиме залучення студентів до активної участі в роботі органів студентського самоврядування.

Власне студентське самоврядування є надзвичайно ефективним засобом формування демократичних традицій та культури, прищеплення навичок відстоювати і захищати свої інтереси та інтереси громади, усталення практики демократичних процедур.

Аналіз спадщини українського козацтва дає можливість використовувати їх у системі шкільної освіти. Зокрема, щорічний інтелектуальний конкурс «Турнір знавців козацької спадщини» збирає більше 200 учнів у стінах нашого університету.

Студенти – козаки проводять пізнавальні уроки «Козацької слави» в школах, ліцеях та гімназіях міста Харкова та Харківської області. Такі уроки сприяють тому, що історія як-би «оживає» і емоційно переконливо виявляє свій культурно-антропологічний смисл. Ми маємо надію, що проведені уроки на довгий час залишаться в серцях дітей, які стануть ще більше пишатися нашою державою, її традиціями та культурою і в ближньому майбутньому зроблять її ще кращою.

Таким чином, на історичному факультеті ХНПУ імені Г.С. Сковороди сформувалась певна система навчально-виховних та науково-практичних заходів, спрямованих на формування свідомого громадянина, здатного захищати свої права, толерантно відноситись до думок інших, вміти відстоювати власну громадянську позицію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 20.
2. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 347.
3. «Національна стратегія розвитку освіти на 2012-2021 рр.» // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 21.

УДК 347.155:341.462.2

Письменицький А.А., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Інформаційне громадянське суспільство: в якому напрямку рух? До питання про теоретичні засади викладання інформаційного права у ВНЗ України

В статті досліджуються теоретико-методологічні аспекти впровадження в освітній процес курсу «інформаційне право» для підготовки фахівців правознавчої спеціалізації. Дана проблема актуалізується в контексті формування в Україні основ інформаційного громадянського суспільства.

***Ключові слова:** інформаційне суспільство, інформаційне право, теорія інформаційного права, інформаційно-правова освіта*

В статье исследуются теоретико-методологические аспекты внедрения в образовательный процесс курса «информационное право» для подготовки специалистов правоведческой специализации. Данная проблема актуализируется в контексте формирования в Украине основ информационного гражданского общества.

Ключевые слова: *информационное общество, информационное право, теория информационного права, информационно-правовое образование.*

The article explores the theoretical and methodological aspects of the implementation in the educational process of the course «Information Law» for the training of jurisprudential expertise. This problem is actualized in the context of the creation in Ukraine of the information bases of civil society.

Key words: *information society, information law, the theory of information law, information and legal education.*

Постановка проблеми. Одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя.

Така мета офіційно проголошується відповідними положеннями законодавства України. Водночас, значна кількість положень Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» збігається з нормативно-правовими положеннями актів влади, що спрямовані на забезпечення формування і підтримку розвитку громадянського суспільства. Зокрема йдеться про сферу правового інформування та сферу освітньо-пропагандистської діяльності владних інститутів і зокрема підготовка людини для роботи в інформаційному суспільстві [1, п. 8 Роділ III]

Українська самобутність визначається, на нашу думку, симбіозом двох різних культур і відповідних їм способів життя. Це пов'язано, передусім, зі значними модернізаційними процесами, впливом західного і східного досвіду на українське традиційне суспільство. Така взаємодія мала як позитивний, так і негативний вплив, породжуючи водночас непересічні здобутки в науці й культурі. Позитивним було те, що ми запозичили технології Заходу, елементи культури, а негативним – що Україна не могла упродовж тривалого часу сформувати хоча б елементи громадянського суспільства. Такий стан справ не дозволяв Україні увійти в русло прискореного, динамічного розвитку, яким прямував технологічно орієнтований Захід до інформаційного суспільства.

Таким чином, усі перетворення, що відбувались у нас, мали переважно характер „модернізації навздогін», і це не давало можливості вчасно вписуватися в новий цикл, що означився в 1970-і роки на Заході і Сході. У цей час у передових країнах успішно розвивалася науково-технічна революція, яка й створила реальні фактори для переходу до інформаційного суспільства. Ми, будучи суспільством закритого типу, суспільством ідеологічного контролю над справами й думками, виявились несприйнятливими до нових інформаційних технологій, були суспільством, яке можна визначити як антипод суспільству інформаційному, хоча в принципі мали можливості не стати такими.

Аналіз актуальних досліджень. Методологічну основу дослідження сфери питань щодо інформаційно-правової освіти в контексті формування інформаційного суспільства формують наукові розробки таких юристів-науковців, як: І.В. Арістова, В.Д.Гапотій, О. І. Голобуцький, С.Е. Демський, А.Г.Дідук, В.І.Жуков, І.Д. Казанчук, Є.В.Петров, А.А. Письменицький, О.В.Шевчук та інших, дисертаційні, систематизаційні та монографічні роботи яких дали можливість формувати теоретико-правові, методологічні засади сучасного розуміння ролі інформаційно-правового вектору в правовій освіті.

Мета даної статті. Виявити сучасні тенденції в освітянському просторі України щодо впровадження в процес підготовки фахівців правознавчого спрямування курсу інформаційне право. Водночас, здійснюється спроба визначити елементи формування основ такої підготовки і джерел їх становлення, а також перепон, що виникають на цьому шляху.

Виклад основного матеріалу.

На шляху подолання проблем, що виникають в процесі формування громадянського суспільства парламент у 2011 році приймає Закон України «Про доступ до публічної інформації» [2]. Даним актом, що набув чинності 9 травня 2011 року проголошуються такі принципи забезпечення доступу до публічної інформації:

Доступ до публічної інформації відповідно до цього Закону здійснюється на принципах: 1) прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень; 2) вільного отримання та поширення інформації, крім обмежень, встановлених законом; 3) рівноправності, незалежно від ознак раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак [2, ст. 4].

До негативних рис Закону про доступ до інформації можна віднести звуження кола тих, хто шукає інформацію, – вони названі запитувачами.

Відповідно до статті 12 Закону про доступ запитувачі інформації – фізичні особи, юридичні особи, об'єднання громадян без статусу юридичної особи. У цьому списку відсутні засоби масової інформації (в тому числі зарубіжні), оскільки ЗМІ можуть і не мати статусу юридичної особи і тоді не потрапляють в перелік запитувачів. Зазначимо також, що до кола суб'єктів інформаційних відносин (стаття 4 Закону про інформацію) об'єднання громадян без статусу юридичної особи не потрапили, і цю неузгодженість двох законів необхідно усунути. Немає також в переліку суб'єктів держави в цілому, інших держав та міжнародних організацій, які є суб'єктами інформаційних відносин у чинному Законі України «Про інформацію». Наприклад, ООН, Рада Європи, ЕС та ОБСЄ згідно з чинним законом можуть запитувати інформацію в Україні, а згідно з новими законами – не можуть.

Формулювання права на інформацію та його обмежень (статті 5, 6 Закону України «Про інформацію», стаття 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації») не відповідають міжнародним стандартам і, зокрема, статті 10 Європейської конвенції. Згідно з частиною першою статті 10 «Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів». Ніде в нових законах ви не знайдете згадки про здійснення права на інформацію незалежно від державних кордонів, хоча в епоху Інтернету це є аксіомою.

Відповідно до ч.2 статті 5 Закону «Про інформацію» «Реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб». Цю норму виконати неможливо: реалізація права на інформацію, як правило, порушує чийсь інтереси. Фактично це положення загрожує здійсненню права на інформацію і надає можливість чиновнику при бажанні відмовити в задоволенні більшості інформаційних запитів.

Важливим питанням є також реалізація трискладового тесту, за допомогою якого зважується шкода від розкриття суспільно важливої інформації, яка завдається легітимній меті, і шкода від втаємничення цієї інформації. В ч.2 статті 6 Закону про доступ цей тест прописаний цілком коректно. А ось в Законі «Про інформацію» [3, ст.ст. 29, ч.3 ст. 30] – ні. Якщо розуміти ч.3 статті 30 буквально, то будь-яку суспільно необхідну інформацію з обмеженим доступом можна розголошувати незалежно від шкоди, яка буде при цьому нанесена [4].

«Мережеве інформаційне суспільство», що постійно розширюється, виробило свої власні правила поведінки в мережі. Абсолютна більшість користувачів мережі дотримується їх без будь-якого владного впливу з боку державних структур. Очевидно, що норми і правила поведінки складаються в результаті саморегуляції «інформаційних співтовариств». Їх можна критикувати чи розхвалювати, уточнювати чи узагальнювати. Зрештою, можна надати їм юридичної сили (наприклад, як джерелу правового звичаю за розгляду спірних ситуацій), але було б абсурдно намагатися їх на державному рівні скасовувати чи замінювати іншими, завчасно розробленими нормативними актами.

Традиційні правові інститути не втратять свого значення у впорядкуванні тих чи інших процесів розвитку Інформаційного суспільства. Інша справа, що застосовуватимуться вони часто до геть нових видів правостосунків. І це, безумовно, супроводжуватиметься певною затримкою в «освоєнні» відповідної юридичної техніки і конкретних механізмів правозастосування [5].

Усі вищезначені новації законодавства, колізії та проблеми приводять до важливого висновку про те, що одним з напрямків забезпечення формування інформаційного громадянського суспільства є професійна підготовка людини для роботи в умовах формування такого суспільства.

Йдеться про забезпечення навчання, виховання, професійної підготовки людини для роботи в інформаційному суспільстві. Для цього необхідно: розвивати національний науково-освітній простір, який ґрунтуватиметься на об'єднанні різних національних багаточільових інформаційно-комунікаційних систем; розробити методологічне забезпечення використання комп'ютерних мультимедійних технологій при викладанні шкільних предметів та дисциплін, врахування в системах навчання студентів педагогічних вищих навчальних закладів і перепідготовки вчителів особливостей роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями.

Означені ідеї, що проголошені в чинному законодавстві логічно передбачають у сфері юриспруденції профільну підготовку і з напрямку «Інформаційне право України». Втім, останні «реформаторські» тенденції у системі вищої освіти призвели до значного скорочення наукових та навчальних програм. Зокрема це торкнулося й інформаційного права. В більшості вищих юридичних навчальних закладів України підготовка зі спеціальності «правознавство» не містить відповідного навчання з курсу «Інформаційне право».

Здається, що ми прагнемо формувати високоцивілізоване, інформаційне, громадянське суспільство де підведення правового фундаменту під цей процес буде означати тільки декларативне закріплення певних актів, без підготовки фахівців інформаційно-правової спрямованості. Тобто, виключно технологічними засобами.

Сьогодні в Україні юристами-науковцями вже видано і підготовлено значний масив навчально-методичного матеріалу задля впровадження в навчальний процес відповідних курсів навчання, втім вони остаються не затребуваними, а інколи і відверто ігнорованими. Яскравим прикладом цього може бути закриття програми «Інформаційного права» розробленої спеціально для підготовки правознавців в Харківського національного університету внутрішніх справ, ХНУ імені В.Н. Каразіна у 2010 році та більш ніж 10-річний термін ігнорування викладання цього курсу на юридичному факультеті ХНПУ імені Г.С.Сковороди з 2000 по 2011 роки для правознавців.

Між тим методична, систематизаційна, наукова дисертаційна та монографічна робота з цього питання не зупинялась і активно здійснюються. В Україні наукові спроби систематизації нормативно-правового матеріалу у інформаційній сфері мають вже 16-річний досвід. Так перший інкорпоративний збірник інформаційного законодавства був підготовлений у березні 1996 р. [6]. Пізніше, у 1997 році таку спробу здійснила Національна Рада з питань телебачення і радіомовлення [7]. Аналогічна спроба була здійснена у 1998 році у бюлетені законодавства і юридичної практики [8]. Вже у 2001 Державним комітетом інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України

здійснена більш ретельна систематизація нормативних актів, що регулюють інформаційну діяльність в Україні [9]. Пізніше у Верховній Раді України були запропоновані проекти кодексів інформаційного законодавства, що декілька разів вносилися на засідання сесії ВРУ, але не знайшли підтримки серед парламентарів.

Водночас різноманітні аспекти інформаційних відносин, що регулюються юридичними нормами досліджуються українськими вченими юристами, які спеціалізуються у галузевих напрямках. Так, з точки зору теорії управління І.В. Арістова, в деяких статтях, досліджує проблеми стратегії інформаційної політики й розвитку інформаційного законодавства в Україні [10]. А вже в докторському дисертаційному дослідженні звертається і до проблем відомчого правового інформування в системі ОВС. Так розглядаючи поняття правової інформації І.В. Арістова звертає увагу на те, що: «Правове суспільство, правова держава та її підсистеми, у тому числі ОВС України, потребують правової культури, правової обізнаності і, як наслідок правової інформації. У Законі України «Про інформацію» подано, на наш погляд, вузьке трактування поняття правової інформації» і далі «правова інформація у широкому сенсі: тексти та інші матеріали, що включають відомості про законодавство, право та правозастосовну практику, а також інші дані, які необхідні для дотримання норм права та активного правокористування» [11].

Питання правової регулювання діяльності суспільних структур, що виконують функції суспільних зв'язків та зв'язків з засобами масової інформації у формуванні громадської думки, інформованості та інформаційно-правової культури досліджуються також у роботах І.Д. Казанчук. Нею окремо досліджується питання взаємозалежності структур забезпечення відомчих зв'язків з засобами масової інформації, з громадськими об'єднаннями та формуванням правової поінформованості як у громадян так і співробітників ОВС [12].

На рівні проблем цивільно-правового характеру досліджується проблема інформаційних відносин в дослідженнях Є.В. Петрова. Він звертає увагу на напрямок щодо розуміння інформації, як категорії, що розглядається в розумінні структурного елементу складу правовідносин [13]. Автор здійснює спробу обґрунтувати положення про те, що інформацію можна розглядати як об'єкт правовідносин. Беручи до уваги той факт, що традиційно теорією права під об'єктом правовідносин розуміється певне матеріальне або нематеріальне благо, з приводу якого складаються правовідносини, слід підкреслити, що позиція Є.В. Петрова має суперечливі аспекти. Зачасту, під певними благами у цьому випадку розуміється не предмет навколишнього світу, а, наприклад, право на будь-що, або сукупність суспільних відносин. В такому випадку об'єктом інформаційних правовідносин, як правило, виступає право на інформацію, а не сама інформація. Втім, це питання є достатньою мірою дискусійним.

Загалом велика кількість юристів науковців не досліджують інформаційну сферу суспільних відносин в цілому, в системній сукупності. Вони, зачасти, зупиняються на певних складових елементах цієї сукупності, орієнтуючись на асоціативне сприйняття категорій з терміном «інформація». Наприклад, зосереджують увагу на інформатиці, комп'ютерно-інформаційних відносинах, засобах інформаційного зв'язку, телекомунікації. До того ж, зачасти без прямого пов'язування цих питань з інформаційною сферою взагалі. Можливо, що саме це утруднює поєднання на сучасному етапі зусиль вчених для визначення і розуміння галузі інформаційного права, його окремих інститутів (до речі й поняття правового інформування засобами масової інформації і зокрема пресою).

З другого боку, якщо взяти за основу не деталізуючий підхід, тобто коли сферою правового регулювання даної галузі виступають не тільки означені вище аспекти й об'єкти, а комплексна сукупність суспільних відносин в інформаційній сфері, яка охоплює увесь цикл обороту інформації починаючи від створення інформації, перетворення її, передачу та поширення інформації (у тому рахунку з допомогою ЗМІ і зокрема преси, або засобами зв'язку та телекомунікації), зберіганням інформації, споживанням й

використанням, захистом інформації та, закінчуючи, знову таки, створенням інформації. Закнувши таким чином повний цикл обороту інформаційних відносин можна виходити на назву нової галузі, що проходить стадію формування – інформаційне право. У такому випадку вказані вище терміни буде доцільно розглядати як складові цієї галузі, тобто його підгалузі (комп'ютерне право) або інститути (журналістське право, правове інформування пресою) [9].

На монографічному рівні у 2012 році автором цієї публікації було підготовлено видання «Загальна теорія інформаційного права», що узагальнює досвід незалежної України в питаннях становлення юридичної наукової школи інформаційного права. Здійснена спроба вийти на новітні дефініції, принципи і механізми інформаційно-правової сфери [13].

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Одним з напрямків забезпечення формування інформаційного громадянського суспільства є професійна підготовка людини для роботи в умовах формування такого суспільства.

Традиційні правові інститути не втратять свого значення у впорядкуванні тих чи інших процесів розвитку Інформаційного суспільства. Інша справа, що застосовуватимуться вони часто до геть нових видів правостосунків. І це, безумовно, супроводжуватиметься певною затримкою в «освоєнні» відповідної юридичної техніки і конкретних механізмів правозастосування.

Останні «реформаторські» тенденції у системі вищої освіти призвели до значного скорочення наукових та навчальних програм. Зокрема це торкнулося й інформаційного права. В більшості вищих юридичних навчальних закладів України підготовка зі спеціальності «правознавство» не містить відповідного навчання з курсу «Інформаційне право».

Сьогодні в Україні юристами-науковцями вже видано і підготовлено значний масив навчально-методичного матеріалу задля впровадження в навчальний процес відповідних курсів навчання, втім вони остаються не затребуваними, а інколи і відверто ігнорованими.

Незважаючи на багаторічні прагнення науковців забезпечити науково-методичну «платформу» викладання курсу «Інформаційне право» для широкого кола спеціальностей у ВНЗ України, цей процес і досі остається в експериментальному стані, що ігнорується академічною науково-юридичною спільнотою. Більш того, штучна бюрократизація впровадження в навчальний процес означеного напрямку підготовки фахівців зачасту обгрунтовується «виправданнями», що не вистачає часу в навчальних програмах, або немає відповідної методологічної бази.

Так яких же ж фахівців юриспруденції, фахівців з громадських зв'язків, або з захисту інформації ми хочемо підготувати для майбутнього інформаційного громадянського суспільства?

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – N12. – ст.102. Від 9 січня 2007 року N 537-V.
2. Про доступ до публічної інформації Закон України // Верховна Рада України; Закон від 13.01.2011 № 2939-VI. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
3. Про внесення змін до Закону України «Про інформацію». Закон України від 13.01.2011 № 2938-VI / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
4. Права людини в Україні 2009 – 2010. Узагальнена доповідь правозахисних організацій. Розділ VII. Право на доступ до інформації. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khp.org/index.php?id=1298305673>.

5. Шевчук О. Голобуцький О. Інформаційне суспільство. // Інформаційне Суспільство, держава і ми: можливості, обов'язки, права, перспективи / О. Шевчук, О. Глобуцький. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-ukraine.biz/ukraine5.html>.
6. Письменицкий А.А. Информационное право Украины. Сборник нормативно-правовых актов с комментариями и словарем информационно-правовых терминов. / А.А. Письменицкий. – Х.: Бизнес Информ. – 1996. – 205 с.
7. Україна: інформація і свобода слова. Збірник законодавчих актів, нормативних документів та статей фахівців / Упоряд. А.М. Задворний. – К.: Молодь, 1997.
8. Законодавство України про інформацію // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1998. – № 7.
9. Правове регулювання інформаційної діяльності в Україні: Станом на 1 січня 2001 р. / Упоряд. С.Е. Демський. – К.: Юрінком Інтер. – 2001. – 688 с.
10. Арістова І. В. Правове регулювання суспільних інформаційних відносин: стратегія розвитку інформаційного законодавства України. / І.В.Арістова //Вісник Національного Університету внутрішніх справ, 2001. №14. С. 122-128.
11. Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади: Автореф. дис.... . доктора юридичних. наук: 12.00.07. / І.В. Арістова – Харків. – 2002. – С. 23.
12. Казанчук І.Д. Цільове призначення та специфіка діяльності з паблік рілейшнз в органах внутрішніх справ. / І.Д.Казанчук //Вісник Національного Університету внутрішніх справ. Спецвипуск, 2001. С. 246-249
13. Петров Є.В. Інформація як об'єкт правовідносин / Є.В.Петров //Вісник Національного Університету внутрішніх справ. Спецвипуск. – 2001. – С. 249-252.
14. Див.: Копылов В.А. О структуре и составе информационного законодательства / В.А.Копылов // Государство и право. – 1996. – № 6.
15. Письменицький А.А., Гапотій В.Д. Загальна теорія інформаційного права: Монографія. / А.А.Письменицький, В.Д.Гапотій. – Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2012. – 300 с.

УДК 372. 8: 94 (477)

Яременко В.І., кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії та країнознавства
Хмельницького національного університету

З досвіду організації вивчення історії України у ВНЗ за кредитно-трансферною системою навчання

У статті автор ділиться досвідом організації роботи при вивченні історії України у вищій школі в умовах запровадження кредитно-трансферної системи навчання. При цьому основна увага приділяється викладу змісту опису дисципліни та порядку його використання студентами.

Ключові слова: кредитно-трансферна система, історія України, опис дисципліни, методи і система оцінювання, контроль знань.

В статье автор делится опытом организации работы при изучении истории Украины в высших учебных заведениях в условиях внедрения кредитно-трансферной системы обучения. При этом главное внимание уделяется изложению содержания описания дисциплины и порядка его использования студентами.

Ключевые слова: кредитно-трансферная система, история Украины, описание дисциплины, методы и система оценивания, контроль знаний.